

ОЦІНКА ІМУНОЛОГІЧНОГО СТАТУСУ ТА МЕТАБОЛІЧНИХ РОЗЛАДІВ У ЧОЛОВІКІВ ПОХИЛОГО ВІКУ З ПІСЛЯІНФАРКТНИМ КАРДІОСКЛЕРОЗОМ

Н.В. Деміхова Н.М. Кириченко, В.Г. Псарьова, Т.М. Руденко, А.Ф. Кравець*, О.І. Старків *, Н.П. Собчишин *

*Сумський державний університет,
вул. Р.-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна;
Сумський обласний клінічний госпіталь ІВВ

Важливість активації систем нейрогуморальної регуляції у клініці та лікуванні хронічної серцевої недостатності описано в багатьох літературних джерелах. Ці основні положення необхідно враховувати при застосуванні інгібіторів ангіотензинперетворювального фермента (АПФ) у лікуванні хворих на післяінфарктний кардіосклероз. Інгібітори АПФ, а саме: лізиноприл, позитивно впливають на нормалізацію концентрації цитокінів та проявляють метаболічну нейтральність у хворих на післяінфарктний кардіосклероз з хронічною серцевою недостатністю.

ВСТУП

На сьогоднішній день отримано досить переконливі дані про роль імунної активації і системного запалення у прогресуванні хронічної серцевої недостатності (ХСН) [1, 2].

Згідно із сучасними уявленнями, цитокіни, які мають патофізіологічне значення у розвитку ХСН, умовно поділяються на 2 основних класи: вазоконстрикторні цитокіни, до яких належать ендотелін-1 і великий ендотелін; вазодепресорні "прозапальні" цитокіни, такі, як ФНП- α , інтерлейкіни (ІЛ) -1 β , -6, -8, які мають певні прозапальні ефекти.

Показано [3, 4, 5], що неспецифічна активація макрофагів і моноцитів у плазмі та міжтканинній рідині, що виникає при тяжких розладах мікроциркуляції, є індуктором синтезу прозапальних цитокінів, які обумовлюють виникнення дисфункції лівого шлуночка. У плазмі крові хворих з ХСН, незалежно від її етіології, збільшується вміст прозапальних цитокінів. Існує припущення, що прозапальні цитокіни визначають процеси патологічного ремоделювання міокарда і судин через регулювання ступеня апоптозу. ФНО- α обумовлює активацію вільнорадикального окислення, що може бути причиною інтенсифікації та посилення процесів апоптозу ендотелію судин та інактивації окису азоту в ендотелії [6]. Продемонстрований негативний інотропний ефект ФНП- α та ІЛ-1 β [7]. Встановлено, що концентрація ФНП- α у більшості хворих з ХСН І-ІІ ФК значно перевищує таку у здорових осіб та збільшується з підсиленням тяжкості ХСН.

Хоча механізм реалізації гемодинамічного і клінічного впливів прозапальних цитокінів при ХСН до кінця не з'ясований, очевидно, що цей вплив має чотири ключові складові: 1) негативну інотропну дію; 2) ремоделювання серця (незворотна дилатація порожнин і гіпертрофія кардіоміоцитів; 3) порушення ендотелійзалежної дилатації артерій; 4) посилення процесу апоптозу кардіоміоцитів і клітин периферичної мускулатури.

Участь цитокінів у патогенезі ХСН передбачає можливість ефективного впливу на перебіг захворювання за допомогою нових класів лікувальних препаратів – інгібіторів синтезу і активності ФНП- α , ІЛ-1 β ,

ІЛ-8, а також впливу препаратів інших класів, які діють на запальні процеси. Принципово важливо впливати на рівень прозапальних цитокінів не тільки завдяки гемодинамічному розвантаженню міокарда і зниженню діастолічного стресу, але й завдяки пригніченню синтезу прозапальних цитокінів як у міокарді, так і в інших органах-мішенях.

Згідно з основними ланками патогенезу одним з терапевтичних підходів, спрямованих на модуляцію активності нейрогуморальних систем, є застосування інгібіторів ангіотензинперетворювального ферменту (АПФ).

Результати сучасних досліджень свідчать про ефективність інгібіторів АПФ щодо впливу на серцево-судинну летальність і захворюваність у порівнянні з іншими препаратами - діуретиками та бета-адреноблокаторами (САРРР, СТОР-2) [8].

Інгібітори АПФ проявляють позитивні метаболічні властивості, серед яких відсутність негативного впливу на вуглеводний та ліпідний обмін, що вигідно відрізняє ці препарати від інших антигіпертензивних засобів [9].

МЕТА РОБОТИ

Оцінити вміст цитокінів у хворих на післяінфарктний кардіосклероз в динаміці лікування з використанням інгібітора АПФ - лізиноприлу.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Обстежено 104 чоловіки, хворих на післяінфарктний кардіосклероз, у віці від 62 до 88 років, середній вік $73,54 \pm 0,56$ року. Групу порівняння склали 32 хворих на ХСН без післяінфарктного кардіосклерозу.

У обстежених виявлена хронічна серцева недостатність I ФК у 2 хворих (1,92%), II ФК – у 81 хворого (77,89%), III ФК - у 21 хворого (20,19%) за класифікацією NYHA [10].

Таблиця 1 – Основні характеристики хворих ($M \pm m$)

Характеристика хворого	Основна група, n=104	Група порівняння, n=32
Вік, роки	$73,54 \pm 0,56$	$74,31 \pm 0,61$
ФК ХСН:		
I	2 (1,92%)	2 (6,25%)
II	81 (77,89%)	16 (50,0%)
III	21 (20,19%)	14 (43,75%)
Глюкоза крові, ммоль/л	$8,13 \pm 0,39^*$	$5,37 \pm 0,53$
Загальний холестерин, ммоль/л	$6,35 \pm 0,13^{**}$	$5,67 \pm 0,31$
Тригліцериди, ммоль/л	$2,12 \pm 0,05^{**}$	$1,91 \pm 0,39$
<i>Примітка.</i> * - $p < 0,001$, ** - $p < 0,05$ (достовірність різниці показників між групами)		

Визначення вмісту глюкози проводили глюкозооксидазним методом, загального холестерину (ХС) і тригліцеридів (ТГ) - ферментативним методом у сироватці крові. Методом твердофазного імуноферментного аналізу визначали кількісний вміст ФНП- α , ІЛ-1 β , ІЛ-8 у сироватці крові за допомогою наборів реагентів ТОВ “Укрмедсервіс” (Донецьк).

Всім пацієнтам призначали лізиноприл у дозі 20 мг на добу протягом трьох місяців.

Результати опрацьовані методами варіаційної статистики і кореляційного аналізу. Для оцінки достовірності різниці використали критерій *t* Стьюдента і показник достовірності *p*.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Згідно з результатами, наведеними у таблиці 1, у хворих на післяінфарктний кардіосклероз відзначено достовірно підвищені показники глюкози, загального холестерину та тригліцеридів ($p < 0,05$) порівняно з групою порівняння.

Атеросклероз визнається запальним процесом, а ХСН є одним з його проявів, тому запропоновано для прогнозування прогресування ХСН у хворих на метаболічний синдром використовувати такі маркери запалення, як цитокини (ФНП- α , ІЛ-1 β , ІЛ-8), див. таблицю 2.

Таблиця 2 – Вміст маркерів запалення у хворих на МС з ХСН
($M \pm m$)

Досліджувана особа	ФНП- α , пг/мл (n=86)	ІЛ-1 β , пг/мл (n=39)	ІЛ-8, пг/мл (n=42)
Основна група	169,5 $\pm$ 24,6*	180,2 $\pm$ 32,2*	129,8 $\pm$ 24,5*
Група порівняння, n=32	25,3 $\pm$ 4,6	24,3 $\pm$ 4,0	32,8 $\pm$ 8,4
<i>Примітка.</i> Різниця статистично достовірна при $p < 0,001^*$ порівняно з контролем			

Отримані результати свідчать про те, що концентрації прозапальних цитокінів, а саме: ФНП- α , ІЛ-1 β , ІЛ-8, були підвищені і достовірно відрізнялись від результатів групи порівняння ($p < 0,001$).

Зміни показників активності запалення у хворих на ХСН з післяінфарктним кардіосклерозом характеризувалися збільшенням вмісту ФНП- α в 6,6 разу (169,5 $\pm$ 24,6, група порівняння – (25,3 $\pm$ 4,6) пг/мл, $p < 0,001$), ІЛ-1 β – в 7,4 разу (180,2 $\pm$ 32,2, група порівняння – (24,3 $\pm$ 4,0) пг/мл, $p < 0,001$) і ІЛ-8 – в 3,9 разу (129,8 $\pm$ 24,5, група порівняння – (32,8 $\pm$ 8,4) пг/мл, $p < 0,001$). Таке підвищення вмісту прозапальних цитокінів свідчить про активацію процесів запалення, у механізмі індукування якого, можливо, мають значення дисфункція ендотелію, а також гіпоксія периферичних тканин.

Таблиця 3 – Вміст маркерів запалення у хворих на МС залежно від функціонального класу ХСН ($M \pm m$)

ФК ХСН	ФНП- α , пг/мл (n=86)	ІЛ-1 β , пг/мл (n=39)	ІЛ-8, пг/мл (n=42)
I	133,8 $\pm$ 21,4*	134,0 $\pm$ 33,1*	105,5 $\pm$ 20,7*
II	172,6 $\pm$ 28,2*	144,7 $\pm$ 32,5*	116,0 $\pm$ 16,7*
III	252,1 $\pm$ 31,4* ^{**}	343,5 $\pm$ 54,2*	138,0 $\pm$ 62,2*
Група порівняння, n=32	25,3 $\pm$ 4,6	24,3 $\pm$ 4,0	32,8 $\pm$ 8,4
<i>Примітка.</i> Різниця статистично достовірна при $p < 0,01^*$ порівняно з контролем, $p < 0,05^{**}$ – порівняно з меншим ФК			

Аналізуючи зміни вмісту цитокінів залежно від ФК ХСН (таблиця 3), необхідно відмітити суттєво збільшення вмісту ФНП- α , ІЛ-1 β , ІЛ-8,

починаючи з I ФК ХСН до III ФК. Підвищення вмісту в крові ФНП-а є максимально вираженим у хворих з ХСН III ФК (252,1±31,4) пг/мл і достовірно знижується (II ФК – (172,6±28,2), I ФК – (133,8±21,4) пг/мл, $p < 0,01$), залишаючись підвищеним від норми порівняно з контрольною групою ((25,3±4,6) пг/мл, $p < 0,01$). У пацієнтів з III ФК ХСН концентрація ФНП-а була достовірно більш високою, ніж у хворих з II ФК ((252,1±31,4) пг/мл і (172,6±28,2) пг/мл, $p < 0,05$), тобто перевищувала у 1,6 разу.

Вміст ІЛ-1β і ІЛ-8 більш суттєво підвищено у хворих з тяжким ФК ХСН III, що свідчить про їх участь у патогенезі ХСН як з точки зору прогресування хронічного запального процесу, так і безпосереднього впливу цитокінів на міокард. У групі хворих з III ФК ХСН виявлено збільшення рівня ІЛ-1β і ІЛ-8 відповідно на 92,93% і 76,23% ((343,5±54,2) і (138,0±62,2) пг/мл) порівняно з показником у контрольній групі (24,3±4,0 і (32,8±8,4) пг/мл, $p < 0,01$).

Таким чином, аналізуючи зміни цитокінів ФНП-а, ІЛ-1β, ІЛ-8, слід звернути увагу на достатньо чіткий позитивний взаємозв'язок між їх вмістом і функціональним класом ХСН.

Таблиця 4 – Зміни вмісту прозапальних цитокінів у хворих на післяінфарктний кардіосклероз та ХСН під впливом лікування лізиноприлом (M ± m)

Показник	ФНП-а, пг/мл	ІЛ-1β, пг/мл	ІЛ-8, пг/мл
До лікування	220,2±35,6	355,8±57,6	98,5±24,5
Після лікування	34,7±10,2*	74,1±25,1*	35,7±12,7*

Примітка. Різниця статистично достовірна при $p < 0,01$ *

При терапії лізиноприлом вихідний рівень ФНП-а був достовірно підвищений у всіх хворих і становив (220,2±35,6) пг/мл, $p < 0,001$, у порівнянні з контролем ((25,3±4,6) пг/мл, $p < 0,001$). Через 3 місяці на фоні лікування спостерігали суттєве зниження до (34,7±10,2) пг/мл, $p < 0,01$. Рівень ІЛ-8 до проведення лікування лізиноприлом був збільшений у 89,2% хворих і становив (98,5±24,5) пг/мл, що достовірно відрізнялося від показників групи контролю ((32,8±8,4) пг/мл, $p < 0,001$). Після лікування лізиноприлом зниження вмісту ІЛ-8 було відмічено у 91,3% хворих і становило в середньому (35,7±12,7) пг/мл, що у 2,75 разу менше вихідного показника ($p < 0,01$). Аналогічні зміни вмісту ІЛ-1β виявлені під впливом лізиноприлу. Вихідний рівень ІЛ-1β був збільшений у всіх хворих і становив (355,8±57,6) пг/мл, достовірно відрізняючись від показника групи контролю ((24,3±4,0) пг/мл, $p < 0,001$). Під впливом лікування лізиноприлом вміст ІЛ-1β зменшився у 4,8 разу порівняно з вихідним показником і становив (74,1±25,1) пг/мл, $p < 0,01$ (таблиця 4).

Таким чином, під впливом лікування лізиноприлом суттєво зменшився вміст у крові прозапальних цитокінів, що підтверджує роль системи цитокінів у прогресуванні ХСН у хворих на післяінфарктний кардіосклероз і свідчить про ефективність застосування інгібіторів АПФ як модулятора нейрогуморальної та імунної активності.

ВИСНОВКИ

1 У хворих на післяінфарктний кардіосклероз та ХСН підвищена концентрація прозапальних цитокінів, а саме: ФНП-а, ІЛ-1β, ІЛ-8.

2 Знайдено достовірний позитивний взаємозв'язок між вмістом ФНП- α , ІЛ-1 β , ІЛ-8 і функціональним класом ХСН.

3 Відмічено достовірне підвищення рівнів глюкози, загального холестерину та тригліцеридів у хворих на післяінфарктний кардіосклероз.

4 Під впливом лікування лізиноприлом достовірно зменшився вміст у крові прозапальних цитокінів ФНП- α , ІЛ-1 β , ІЛ-8, що підтверджує роль системи цитокінів у патогенезі прогресування ХСН у хворих на післяінфарктний кардіосклероз і свідчить про ефективність застосування інгібіторів АПФ як модулятора імунної активності.

SUMMARY

Significance of activation of neurohumoral regulation systems in clinics and treatment of chronic heart failure is in world literature data. We must remember basic positions about role of angiotensin-converting enzyme inhibitors in treatment of chronic heart failure patients with cardiosclerosis after myocardial infarction. We can see the positive effect of angiotensin-converting enzyme inhibitors (lisinopril) on concentration of cytokines and neutral effect on metabolism in patients with chronic heart failure and cardiosclerosis after myocardial infarction.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Levine R., Kalman J., Mayer L. Elevated circulating levels of tumour necrosis factor in congestive heart failure // *N. Engl. J. Med.* - 1990. - Vol. 323. - P. 236-241.
2. Jessup M., Brozena S. Heart failure // *The New England Journal of Medicine.*-2003.- Vol. 348.-P.2007-2018.
3. Kjaer A., Hesse B. Heart failure and neuroendocrine activation: diagnostic, prognostic and therapeutic perspectives // *Clinical Physiology.* - 2001. -Vol. 21 (6). - P. 661-672.
4. Lechat P. Prevention of heart failure progression: current approaches // *European Heart Journal.*-1998.-Vol.19 (Suppl. B).-P.B12-B18.
5. Kan H., Finkel M.S. Interactions between cytokines and neurohumoral system in the failing heart // *Heart Fail. Rev.* - 2001. - Vol. 6 (2). - P. 119-127.
6. Liu L., Zhao S.P. The changes of circulating tumor necrosis factor levels in patients with congestive heart failure influenced by therapy // *Int. Journal of Cardiology.*-1999.-Vol.69, №1.-P.77-82.
7. Meldrum D.R. Tumour necrosis factor in the heart // *Amer. J. Physiol.* - 1998. - Vol. 274. - P. 577 - 595.
8. Schneeweiss S., Walker A.M., Glynn R.J. et al. Outcomes of reference pricing for angiotensin-converting-enzyme inhibitors // *New Engl. J. Med.* -2002. - Vol. 346, № 11. - P. 822-829.
9. Воронков Л.Г. Терапевтический потенциал ингибиторов ангиотензинпревращающего фермента: 25-летняя история с продолжением // *Український кардіологічний журнал.* - 2002. - № 2. - С. 5-9.
10. Bella J.N., Palmieri V., Kitzman D.W., Liu J.E. et al. Gender difference in diastolic function in hypertension // *Amer. J. Cardiol.* - 2002. - Vol. 89, №1. - P. 1052 - 1056.

Н.В. Деміхова, асистент кафедри внутрішньої медицини Медичного інституту СумДУ, м.Суми;

Н.М. Кириченко, Медичний інститут СумДУ, м.Суми;

В.Г. Псарьова, Медичний інститут СумДУ, м.Суми;

Т.М. Руденко, Медичний інститут СумДУ, м.Суми;

А.Ф. Кравець, Сумський обласний клінічний госпіталь ІВВ;

О.І. Старків, Сумський обласний клінічний госпіталь ІВВ;

Н.П. Собчишин, Сумський обласний клінічний госпіталь ІВВ

Надійшла до редакції 12 лютого 2007 р.